

UOT 902

TOĞRUL XƏLİLOV

NAXÇIVANDA DULUSÇULUQ SƏNƏTİNİN TARİXİ VƏ
FORMALAŞMASI PROSESİ

Dulusçuluq qədim sənətkarlıq sahələrimizdəndir. Bu sənət sahəsinin əsasını gildən müxtəlif formalı keramika məmulatlarını düzəltmək təşkil edir. Azərbaycanın digər bölgələrində olduğu kimi Naxçıvanda da dulusçuluğun əsası Neolit dövründə qoyulmuşdur. Yəni insanlar ilk dəfə bu dövrdə gildən müxtəlif formalı qablar düzəltmişlər. Neolit dövrü ilə müqayisədə Eneolit dövründə dulusçuluq sənətinin bir qədər inkişaf etməsi nəticəsində keramika məmulatlarının nisbətən çeşidləri çoxalmış, keyfiyyəti yaxşılaşmış, naxışlanma üsulunda, ornamentasiyasında dəyişikliklər olmuşdur. Tunc dövründə Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Naxçıvanda da dulusçuluq sənəti yeni inkişaf mərhələsinə daxil olmuşdur. Erkən Tunc dövründən etibarən dulusçuluğun daha da inkişaf etməsi Orta Tunc dövründə onun müstəqil sahəyə çevrilməsinə gətirib çıxarmış, Naxçıvan “Boyalı qablar mədəniyyəti”nin əsas mərkəzlərindən biri olmuşdur.

Açar sözlər: *dulusçuluq, Naxçıvan, keramika, Boyalı qablar mədəniyyət, Orta Tunc dövrü.*

Naxçıvan diyarının ən qədim sənətkarlıq sahələrindən biri dulusçuluqdur. Bu söz fransızca “ceramigue”, ingiliscə “ceramic”, rusca “керамика”, yunanca “keramikos” şəklində ifadə olunur. Qədim türklər dulusçuları “ayaqçı” adlandırmışlar. Mahmud Kaşğarının “Divanü lüğət-it-türk” əsərində qeyd olunmuş “ayaqçı ayaq sırladı” (çömlekçi çömlek sırladı) [12, s. 420] ifadəsini buna nümunə göstərmək olar. Odun əldə edilməsinə qədər insanların dulusçuluq haqqında heç bir təsəvvürü olmamışdır. Odun insanların məişət həyatına daxil olmasından bu sahədə bacarıq və vərdişlər yaranmışdır. Gil torpağın bişirilməsi nəticəsində keramika əldə olunmuşdur. Keramika, məmulatların düzəldilməsi ilə dulusçuluğun əsası qoyulmuşdur. Buna görə də, keramika ifadəsinin yunan dilində yanıq, yanmış maddəni bildirməsi məntiqə uyğundur [13, s. 3].

Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Naxçıvan diyarında da insanlar ilk dəfə Neolit dövründən etibarən (e.ə. VII minillik) gildən müxtəlif keramika məmulatları düzəlddikləri üçün dulusçuluğun tarixinin bu dövrdən başladığını qeyd etmək olar. Bu dövrdə keramika məmulatları içərisində gil qabların üstünlük təşkil etməsinin əsas səbəblərindən biri ondan ibarət olmuşdur ki, onlar insanların məişət və təsərrüfat həyatında mühüm yer tutmuş, geniş istifadə edilmişdir. Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Naxçıvan diyarında da, bu dövrdə dulusçuluğun səviyyəsi aşağı olmuşdur. Dulusçular bu sahədə bir o qədər də yüksək bacarıq və vərdişlərə malik olmamışlar. Keramika məmulatları saman qarışıqlı gildən səliqəsiz, keyfiyyətsiz, az çeşiddə düzəldilmişdir.

Neolit dövrü ilə müqayisədə Eneolit dövründə dulusçuluq sənəti bir qədər inkişaf etmişdir. Bu dövrdə dulusçuluğun inkişaf etməsi keramika məmulatlarının çox çeşidli olmasında, keyfiyyətində, naxışlanma üsulunda və digər xüsusiyyətlərində özünü göstərir. Neolit dövründən fərqli olaraq, Eneolit dövrü abidələrində açıq çəhrayı, qırmızı və boz rəngli sadə qablarla yanaşı boyalı, cilalı, anqoblu qabların aşkar olunması, onların keyfiyyətinin bir qədər yaxşılaşması, çeşidlərinin artması, bir çoxunun saman qarışıqsız gildən düzəldilməsi dulusçuluq sənətinin inkişafı ilə bağlı olmuşdur. Saman qarışıqsız gildən əsasən boyalı qablar düzəldilmişdir. Onlar monoxrom boyalı olmuşdur. Boyalar anqob üstü və anqob altı vurulmuşdur. Bəzi qabların içərisi, bir çoxunun isə həm içərisi, həm də xarici səthi qırmızı boya ilə örtülmüşdür.

Qabların üzərinə qara, qırmızı, sarı rəngli naxışlar çəkilmişdir. Naxışlar əsasən qabların gövdəsində, boğaz hissəsində, ağızının kənarında vurulmuşdur. Naxışlanmada sadə həndəsi ornamentlərdən (dalğalı, düz, qırıq xətlərdən) daha çox istifadə edilmişdir. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisindəki Neolit və Eneolit dövrünə aid abidələrdən aşkar olunmuş maddi-mədəniyyət nümunələrinə nəzər salmaq zəruridir.

Naxçıvanda Neolit dövrünə aid keramika məmulatları hələlik I Kültəpə və Xələc yaşayış yerində aşkar edildiyi üçün onların keramika məmulatları əsasında bu dövrdə Naxçıvanda dulusçuluq sənətinin səviyyəsi haqqında müəyyən məlumat əldə etmək mümkündür.

I Kültəpə yaşayış yerində Neolit dövrünə aid ilk keramika məmulatları O.Həbibullayev tərəfindən XX əsrin 50-ci illərində yaşayış yerinin 1 “a” təbəqəsində aşkar edilmişdir [10, s. 58]. Tədqiqatçı XX əsrin 50-ci illərində yaşayış yerinin 1 “a” təbəqəsini Neolit dövrünə aid etsə də, XX əsrin 80-ci illərində 1 “a” və 1 “b” təbəqələrinin Eneolit dövrünə aid olduğunu qeyd etmişdir [14, s. 24]. Yaşayış yerinin 1 “a” təbəqəsindən aşkar olunmuş gil qabların sadə və kobud düzəldilməsi, çeşidlərinin azlığı Neolit dövründə dulusçuluğun ibtidai səviyyədə olması ilə bağlı olmuşdur. Abidənin bu dövrə aid mədəni təbəqəsindən kasa və banka tipli gil qablar aşkar olunmuşdur. Hər iki tip qablar pis yoğurulmuş, saman qarışıqlı gildən qırmızı, qırmızımtıl-qonur rəngdə kobud şəkildə düzəldilmişdir. Onların divarları müxtəlif qalınlıqda olmuşdur, üzərinə heç bir naxış vurulmamışdır. Bəziləri yaxşı bişirilmədiyi üçün divarlarında qara və boz ləkələr qalmışdır.

2013-2014-cü tədqiqat illərində abidədə aparılan arxeoloji tədqiqatlar zamanı əvvəlki dövrlə müqayisədə daha çox keramika məmulatları aşkar edilmişdir. Onlar müxtəlif formalı gil qabların forma verən və forma verməyən hissələrindən ibarətdirlər. Qablar qabarıq gövdəli, silindrik boğazlı, oturaqları xaricə doğru çıxıntılı şəkildə olmuşdur. Onlar əldə hazırlanmış və saman qarışıqlı gildən qırmızı rəngdə bişirilmişdir. Əksəriyyəti sadə, bir qədər kobud formada düzəldilmişdir. Bir qrupunun üzərinə yuvarlaq və yastı formalı qabarıq bəzəmələr vurulmuşdur. Bəzilərinin üzərində həsirə bənzər izlər olmuşdur [3, s. 7-31].

Xələc yaşayış yerindən aşkar olunmuş Neolit dövrünə aid keramika məmulatları boyalı olmuşdur. Onların bir qisminin hər iki üzü qırmızı boya ilə örtülərək çilalanmışdır. Bəzilərinin bir üzünə qırmızı boya çəkilmişdir. Bu qrupa daxil olanların bir qismi cilalı, bəziləri cilasız olmuşdur. Qırmızı boyanın üzəri qəhvəyi və qara rənglə dalğalı və düz xətlərdən ibarət həndəsi naxışlarla bəzədilmişdir. Yaşayış yerində qeydə alınmış bu dövrə aid keramika məmulatlarından birinin üzərində halqaşəkilli qulp qoyulmuşdur [6, s. 157].

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində qeydə alınmış Eneolit dövrü abidələrinə I Kültəpə, Naxçıvantəpə, Ərəbyengicə, Ovçulartəpəsi, Xələc, Sədərək, Zirincli və digər yaşayış yerlərini nümunə göstərmək olar. Onların bir qisminə kəşfiyyət xarakterli tədqiqatlar aparılmış, bir qrupu arxeoloji qazıntılar nəticəsində öyrənilmişdir.

I Kültəpə yaşayış yerində həm XX əsrin ortalarında, həm də son dövrlərdə aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı Eneolit dövrünə aid xeyli keramika məmulatı aşkar olunmuşdur. Onlar müxtəlif formalı gil qabların forma verən və forma verməyən hissələrindən ibarət olubdur. Əksəriyyəti sadə olsa da, bir qismi boyalı olmuş, üzərlərinə sadə həndəsi naxışlar çəkilmişdir. Qabların naxışlanmasında qəhvəyi, qırmızı və qara boyalardan istifadə edilmişdir. Ovçulartəpəsi, Xələc abidələrində olduğu kimi I Kültəpə yaşayış yerində üzərində məməcikşəkilli çıxıntısı olan qablar aşkar olunmuşdur. Orada həmçinin cilalı, silindrik, dördkünc formada çıxıntısı olan qablar da qeydə alınmışdır. Onların bir qrupunun hər iki tərəfi, bəzilərinin bir tərəfi cilalanmışdır. Yaşayış yerindən əldə olunmuş boyalı qablar O.Həbibullayev

tərəfindən iki qrupa bölünmüşdür. Saman qarışıqlı gildən bir qədər kobud düzəldilmiş qablar birinci qrupa aid edilmişdir. İkinci qrupa daxil edilən qablar isə qum qarışıqlı gildən nisbətən yaxşı bişirilmiş, səliqəli naxışlanmış, əsasən cilalı düzəldilmişdir [14, s. 72-74].

Ovçulartəpəsi yaşayış yerində Eneolit dövrünün Erkən (e.ə. 4350-4200-cü illər) və Son (e.ə. 4200-4000-ci illər) mərhələlərinə aid müxtəlif formalı keramika məmulatları aşkar olunmuşdur. Onlar cilalı və cilasız düzəldilmişdir. Cila əsasən saman qarışıqlı keramikalara tətbiq edilmişdir. Cilalı keramikalar qırmızı və krem rəngli olmuşdur. Hər iki qrup keramikaların üzərinin bəzədilməsində məməcikşəkilli çıxıntılardan, relyefik formalı halqaşəkilli ornamentlərdən istifadə edilmişdir. Bəzi qabların üzərinə barmaq basqısı ilə, daraqvarı alətlə naxışlar vurulmuşdur. Halqaşəkilli naxışlar bəzən ilanabənzər ornamentlə əvəz olunmuşdur. Məməcikşəkilli çıxıntılar isə bir o qədər də geniş yayılmamışdır. Abidədən əsasən saman qarışıqlı, saman üzlü gil qablar aşkar olunmuşdur. Yaşayış yerində “Sioni mədəniyyəti”ndə geniş yayılan dalğavarı və qravürlənmiş ağız kənarlı, qum qarışıqlı cilalı qabların az aşkar edildiyi müəyyən olunmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, Ovçulartəpəsinin Eneolit dövrü keramika məmulatlarının ən yaxın bənzərləri I Kültəpə, Xələc abidələri ilə yanaşı Şərqi Anadoludakı Norşuntəpə, Tulintəpə abidələrinin keramika məmulatları içərisində vardır [1, s. 7, 12, 14].

Xələc yaşayış yerində aşkar olunmuş, gil qablarda həm yerli, həm də digər mədəniyyətlərlə oxşar xüsusiyyətlər vardır. Onlar boyalı və boyasız düzəldilmişdir. Qabların naxışlanmasında daraqvarı alətlərdən, qabartma naxışlardan geniş istifadə edilmiş, bir qrup qabların ağızının kənarında dəşiklər qoyulmuşdur. I Kültəpə abidəsində olduğu kimi bu abidədən də az miqdarda boyalı qab qırıqlarının aşkar edilməsi dulusçuların bu sahədə müəyyən bacarıq və vərdislərə malik olduğunu göstərir. Yaşayış yerindən əldə olunmuş boyalı qablar boyanın çəkilməsi üsuluna görə iki yerə bölünmüşdür. Birinci qrupa daxil edilən qablar qırmızı və ya narıncı gilli olub üzərində qara və qırmızı boya ilə naxışlar çəkilmişdir. İkinci qrupa qırmızı gilli qablar daxil olmuşdur. Onlar cilalanmış, üzəri qəhvəyi və qara rənglə bəzədilmişdir. Üçüncü qrup qabların üzərindəki qara, qırmızı rənglər sürmə üsulu ilə çəkilmişdir. Yaşayış yerindən aşkar olunmuş gil qabların Ovçulartəpəsinin, Şərqi Anadoludakı Norşuntəpə abidələrinin materialları ilə ən yaxın bənzərlik təşkil etdiyi müəyyən edilmişdir [2, s. 77-82].

Sədərkək yaşayış yerində aşkar olunmuş Eneolit dövrünün keramikaları saman qarışıqlı gildən qırmızı və sarı rəngli düzəldilmişdir. Əksəriyyəti sadə olmuşdur. Bəzilərinin boğazının altında məməcikşəkilli çıxıntılar, ağız kənarında oval dəşik qoyulmuşdur. Ovçulartəpəsindən, Xələcdən, I Kültəpədən, Naxçıvantəpədən tapılan gil qablarda olduğu kimi onların da bəzilərinin ağızının kənarında kiçik dəşiklər qoyulmuşdur. Belə qablar “Sioni mədəniyyətində” də aşkar olunsada onların “Sioni keramikası” adlandırılmağın düzgün olmadığı, bu mədəniyyətdən daha əvvələ aid olduğu qeyd edilmişdir [11, s. 19-31]. Yaşayış yerindən aşkar olunmuş boz astarlı gil qablarda Kür-Araz mədəniyyəti üçün xarakterik əlamətlərin olması Eneolit mədəniyyəti ilə Kür-Araz mədəniyyəti arasında ortaq xüsusiyyətlərin olduğunu göstərən faktlardandır.

Naxçıvantəpədən aşkar olunmuş Eneolit dövrünə aid sadə keramikalar başlıca olaraq saman qarışıqlı gildən hazırlanaraq qırmızı rəngin müxtəlif tonlarında bişirilmişdir. Az miqdarda boz rəngli qablar da aşkar edilmişdir. Tədqiqatçı alim Vəli Baxşəliyev yaşayış yerindən aşkar olunmuş keramikaları tədqiq edərək onları beş qrupa bölmüşdür. Birinci qrupa sadələr, ikinci qrupa boyalılar, üçüncü qrupa qırmızı boya ilə örtülmüş naxışsızlar, dördüncü qrupa basma naxışlılar, beşinci qrupa daraqvarı alətlə üfqi şəkildə naxışlananlar aid edilmişdir. Tədqiqatçı basmatipli və boyalı keramikaların Dalmatəpə keramikaları ilə yaxın oxşarlıq təşkil

etdiyini əsas götürərək Eneolit dövründə bu mədəniyyətin Naxçıvanı da əhatə etdiyini, Naxçıvanın bu mədəniyyətin formalaşdığı əraziyə daxil olduğunu qeyd etmişdir [4, s. 80-85].

Keramika məmulatları ilə yanaşı 2018-ci ildə yaşayış yerində aşkar olunmuş dulus sobasının qalıqları da Eneolit dövründə Naxçıvanın dulusçuluq mədəniyyətini öyrənmək sahəsində mühüm yer tutan artefaktlardandır. Dulus sobası yer səthindən 1,45 m dərinlikdə aşkar olunmuşdur. Onun mərkəzi hissəsində uzunluğu 2 m, eni 1 m olan ocaq düzəldilibdir. Sobanın ətrafında sərt döşəmə, döşəmənin ətrafında kərpic divarın qalıqları, onun yaxınlığından xeyli keramika parçaları, obsidian qırıqları, daş həvəng və sümükdən düzəldilmiş əmək aləti aşkar olunmuşdur. Ocaq təmizlənmərkən onun içərisindən xeyli miqdarda arxeoloji material aşkar edilmişdir. Tədqiqat zamanı sobanın altındakı yumşaq və küllü təbəqədə uzunluğu 20 sm, eni 15 sm, qalınlığı 8 sm olan bişmiş kərpicin qırıqları, sümükdən düzəldilmiş əmək aləti, dən daşı və xeyli keramika parçaları qeydə alınmışdır [5, s. 9]. 2018-ci ildə yaşayış yerində aparılmış arxeoloji tədqiqat zamanı oradan keramika məmulatları ilə yanaşı dulusçuluq sobasının qalıqlarının aşkar olunması onu qeyd etməyə əsas verir ki, Naxçıvantərənin qədim sakinləri Eneolit dövründə orada digər sənət sahələri ilə yanaşı dulusçuluqla da məşğul olubdurlar.

Tunc dövründə Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Naxçıvanda da cəmiyyət daxilində sosial-iqtisadi dəyişikliklərin baş verməsi bütün sahələr kimi sənətkarlığa da təsir göstərmiş, onun daha da inkişaf etməsinə səbəb olmuşdur. Bu dövrdə dulus çarxından, mükəmməl quruluşlu dulusçu kürələrindən istifadə edilməsi, keramika məmulatlarının bişirilmə prosesində, hazırlanma texnologiyasında bir sıra yeni metodlardan istifadə edilməsi nəticəsində dulusçuluq daha da inkişaf etmişdir. Erkən Tunc dövrünün dulusçu kürələri I Kültəpə [14, s. 87-89; 16, s. 22], II Kültəpə [16, s. 39-47], Orta Tunc dövrünə aid dulusçu kürələri isə II Kültəpə abidəsində [7, s. 33-36; 8, s. 126-135; 9, s. 115-125] qeydə alınmışdır.

Erkən Tunc dövrünün keramika məmulatlarının bir qisminə Eneolit dövrü mədəniyyətinə aid əlamətlərin olması Kür-Araz mədəniyyətinin Eneolit mədəniyyəti zəminində meydana gəlməsi ilə bağlı olmuşdur. Bu dövrün arxeoloji abidələrində e.ə. 4200-3400-cü illərə aid protoküraraz keramikalarının aşkar edilməsi [15, s. 101-103] Naxçıvanda Kür-Araz mədəniyyətinin formalaşması tarixinin qədim olduğunu göstərir. Orta Tunc dövründə Naxçıvanda boyalı qabların geniş yayılması, boyalı qablarla təmsil olunan abidələrin çoxluğu, II Kültəpə abidəsində aşkar edilmiş mükəmməl quruluşlu dulus kürələri, dulusçu məhəlləsi və emalatxanası, emalatxanadan aşkar olunmuş içərisində boya olan gil qablar, xeyli miqdarda gil qabların hissələri bu dövrdə dulusçuluğun Naxçıvanda ixtisaslaşmış sənət sahəsinə çevrildiyini, Naxçıvanın "Boyalı qablar mədəniyyəti"nin əsas mərkəzlərindən biri olduğunu sübut edir. Emalatxanadan və kürələrin ətrafından yanaraq kömürlənmiş heyvan sümüklərinin, üzərində və ətrafında yağ izi olan gil qabların aşkar edilməsi onu qeyd etməyə əsas verir ki, keramika məmulatlarının bişirilməsində odunla yanaşı heyvan sümükləri və digər yanacaq vasitələri də istifadə edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyev V., Maro C., Aşurov S. Ovçulartəpəsi (2006-2008-ci il tədqiqatlarının ilk nəticələri / First Preliminary Report: the 2006-2008 seasons). Bakı: Elm, 2010, 154 s.
2. Baxşəliyev V., Seyidov A. Xələc keramikasının xüsusiyyətləri // AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri, 2011, s. 77-82.

3. Baxşəliyev V., Catherine M., Berton R., Quliyeva Z., Savaş S. Kültəpədə arxeoloji qazıntılar (2013-2016). Bakı: Nurlan, 2017, 164 s.
4. Baxşəliyev V. Naxçıvan tərə yaşayış yerində arxeoloji qazıntılar // AMEA-nın Xəbərləri, 2018, № 1, s. 80-85.
5. Baxşəliyev V., Quliyeva Z., Həşimova T., Mehbalıyev K., Baxşəliyev E. Naxçıvan tərə yaşayış yerində arxeoloji qazıntılar. Naxçıvan: Əcəmi, 2019, 136 s.
6. Baxşəliyev V. Xələc keramikasının xüsusiyyətləri // Naxçıvan Universitetinin Elmi Əsərləri, 2020, № 1 (16), s. 156-161.
7. Əliyev V.H. Qədim Naxçıvan. Bakı: Elm, 1979, 76 s.
8. Əliyev V.H., Məmmədova A.Ə. II Kültəpədə yeni tədqiqatlar (2010) / Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar-2010. Bakı: Xəzər Universiteti, 2011, s. 126-135.
9. Əliyev V.H., Məmmədova A.Ə. II Kültəpədə yeni tədqiqatlar / Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar-2011. Bakı: Xəzər Universiteti, 2012, s. 115-125.
10. Həbubullayev O.H. Kültəpədə arxeoloji qazıntılar. Bakı: Az. SSR EA, 1959, 134 s.
11. Seyidov A.Q., Baxşəliyev V.B. Sədərək. Bakı: Elm, 2011, 184 s.
12. Kaşgarlı M. Divanü lüğət-it-türk (Türk dili divanı) / Uygulama, düzenleme, çeviri Faut Bozkurt. İkinci baskı, Salon yayınları, 2016, 720 s.
13. МEGEP (Серамик ve cam şekillendirme, antik form şekillendirme). Ankara, 2008, 56 s.
14. Абибуллаев О.А. Энеолит и бронза на территории Нахичеванской АССР. Баку: ЭЛМ, 1982, 314 с.
15. Бахшалиев В.Б. Протокуро-аракская керамика Нахчывана // Российская Археология, 2013, № 3, s. 101-103.
16. Сеидов А.Г. Раннебронзовая культура Нахчывана. Воронеж: Воронежский государственный технический университет, 2002, 199 с.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: x.toqrul@gmail.com

Togrul Khalilov

HISTORY AND FORMATION PROCESS OF POTTERY IN NAKHCHIVAN

Pottery is one of our ancient crafts. The basis of this craft industry is the manufacture of ceramic products of various shapes from clay. As in other regions of Azerbaijan, in Nakhchivan, the foundation of pottery was laid in the Neolithic period. That is, during this period, people first began to make vessels of various shapes from clay. As a result of some development of pottery during the Eneolithic period, compared with the Neolithic period, the variety of ceramic products increased, their quality improved, and there were changes in the technique of painting ornamentation. In the Bronze Age, as in all Azerbaijan regions, pottery entered a new development stage in Nakhchivan. Further development of pottery, starting from the Early Bronze Age, led to its transformation into an independent area in the Middle Bronze Age when Nakhchivan became one of the leading centers of the "Culture of Painted Ceramics".

Keywords: *pottery, Nakhchivan, ceramics, Culture of painted ceramics, Middle Bronze Age.*

Тогрул Халилов

**ИСТОРИЯ И ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ГОНЧАРНОГО
ДЕЛА В НАХЧЫВАНЕ**

Гончарное дело – одно из наших древних ремесел. Основой этой ремесленной отрасли является изготовление из глины керамических изделий различной формы. Как и в других регионах Азербайджана, в Нахчыване основа гончарного дела была заложена в период неолита. То есть в этот период люди впервые начали изготавливать из глины сосуды различной формы. В результате некоторого развития гончарного дела в период энеолита по сравнению с эпохой неолита увеличилось разнообразие керамических изделий, улучшилось их качество, произошли изменения в технике росписи и орнаментации. В бронзовом веке, как и во всех регионах Азербайджана, в Нахчыване гончарное искусство вступило в новый этап развития. Дальнейшее развитие гончарного дела, начиная с эпохи ранней бронзы, привело к превращению его в самостоятельную область в эпоху средней бронзы, когда Нахчыван стал одним из основных центров “Культуры расписной керамики”.

Ключевые слова: *гончарное дело, Нахчыван, керамика, Культура расписной керамики, эпоха средней бронзы.*

(Tarix elmləri doktoru, professor Abbas Seyidov tərəfindən təqdim edilmişdir)

**Daxilolma tarixi: İlkin variant 29.01.2021
Son variant 26.02.2021**